18.9.2024

Lausunto eduskunnan puolustusvaliokunnalle valtioneuvoston Ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa koskien

Professori Hiski Haukkala, Tampereen yliopisto

Kuuleminen 20.9.2024

Nyt käsillä oleva valtioneuvoston Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko on laatuaan ensimmäinen Suomen Nato-jäsenyyden aikana. Tämä on myös sille leimaa antavin piirre: Suomi asemoi nyt itseään selonteolla kiinteäksi osaksi liittokuntaa ja signaloi tiettyä osaamista, intressejä ja profiilia niin liittolaisille, kumppaneille kuin mahdollisille Suomen ja liittokunnan turvallisuutta uhkaaville vastustajillekin.

Selontekoa leimaa myös keväällä toimeen astuneen tasavallan presidentti Alexander Stubbin heti avajaispuheessaan lanseeraaman käsiteparin ”arvopohjainen realismi” lyöminen läpi koko dokumenttia ja siten Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa keskeisesti raamittavalla tavalla. Käsite on herättänyt viime aikoina Suomessa keskustelua ja myös poliittisia intohimoja, jopa kiistelyä. Itse en lähestyisi käsitettä tieteellisen käsiteanalyysin välinein vaan kiinnittäisin huomiota sen signaaliarvoon: se on samaan aikaan sekä ohjelmanjulistus että avoin tanssiinkutsu, joka resonoi mielenkiintoisella tavalla tässä ajassa. Esimerkiksi kesällä Iso-Britannian pääministeriksi noussut Keith Starmer on lanseerannut käsitteen ”progressive realism” kuvaamaan maansa asennetta ulkopolitiikkaan.

Sanaparin ydin lienee juurikin sen kritiikkiä osakseen saaneessa joustavuudessa ja monitulkintaisuudessa. Nämä ovat molemmat perinteisiä suomalaisia ulkopoliittisia piirteitä, kenties jopa hyveitä. Tässä suhteessa katsoisin, ettei sinänsä jännitteisessä suhteessa olevien termien ”arvot” ja ”realismi” marssijärjestystä ole viisasta eikä edes tarpeen koeta arvottaa etukäteen tarkasti vaan niiden keskinäinen painoarvo ratkeaa viime kädessä aina tilannekohtaisesti. Tässä ei ole mitään uutta eikä paheksuttavaa vaan näin on aina ollut ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, jota tehdään lähes poikkeuksetta reaktiivisesti toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin ja muiden toimijoiden siirtoihin reagoiden. Näin myös lienee aina oleva, eikä vain Suomen vaan *kaikkien* valtioiden kohdalla. Ulko- ja turvallisuuspoliittisen puhdasoppisuuden vaatimuksessa onkin jotakin perin suomalaista, joka on perinteisesti heijastunut keskustelussamme siitä, kuinka ”linjakasta” Suomen ulkopolitiikka kunakin ajanhetkenä on. Tämä lienee kysymys, joka valvottaa hyvin vähän ihmisiä Suomen rajojen

ulkopuolella. Samaan hengenvetoon lienee syytä todeta, että selvää on, että Suomella on jatkossakin myös arvopohjaisia intressejä, jotka eivät ole neuvoteltavissa vaan joita puolustetaan tarvittaessa ja viime kädessä katkeraan loppuun asti, vaikka se ei välttämättä edes niin kovin realistiselta vaikuttaisikaan.

Selonteon toimintaympäristön kuvaukseen ei ole juuri huomautettavaa. Se on pätevä ja monivivahteinen kuvaus nopeasti heikentyneestä ja todennäköisesti alati monitahoisemmin kriisiytyvästä turvallisuustilanteesta niin Euroopassa kuin laajemminkin maailmassa.

Nato-osuus on yllätyksetön, ja se lienee tarkoituksellista. Samalla se osoittaa Suomen omaksuneen nopeasti vaadittavan puheenparren ja Naton laajan *acquis*'n. Suomi tuo myös selvästi esiin, kuinka se osallistuu aktiivisesti ja ilman kansallisia rajoitteita laaja-alaisesti liittokunnan toimintaan, ml. Naton ydinasepelotetta koskevan politiikan muotoilu ja sen kehittäminen. Nämä ovat nykyisessä heikon turvallisuuspoliittisen näkyvyyden tilanteessa viisaita peruslinjauksia. Samalla on syytä huomioida, että säätö- ja signalointivaraa on siinä, miten Suomi *käytännössä* näillä sektoreilla toimii. Tätä seuraavat tarkkaan niin liittolaiset kuin varmasti myös Venäjä ja tätä säätövaraa on syytä aktiivisesti ja huolella harkiten käyttää.

Merkittävää on jatkuvuus myös Suomen omassa puolustusajattelussa. Suomen omaehtoinen kyky vastata sotilaalliseen painostukseen sekä pitkäkestoiseen ja laajamittaiseen sodankäyntiin kansallisin voimavaroin ja myös osana Natoa on edelleen suomalaisen ajattelun keskiössä. Ukrainan sodan todellisuus on kuitenkin osoittanut, kuinka lohduttoman korkealla tuo rima suuren sodan sytyttyä loppujen lopuksi on, mutta Suomen maantieteellisessä asemassa se lienee pyrkimyksenä maallemme silti ainoa mahdollinen. Samoin maanpuolustuksen perusratkaisut ovat edelleen ainoat mahdolliset ja edelleen perustellut: asevelvollisuuteen ja Suomen kansan vahvaan maanpuolustustahtoon nojaava armeija.

Selonteko noteeraa myös sotilaallisen maantieteen muutoksen Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyyksien jälkeen. Erityisen merkittävää Suomen ja Ruotsin Nato-ratkaisuissa onkin, että ne ovat poistaneet tai ainakin merkittävästi vähentäneet pohjoismaiden puolustuspoliittista eriseuraisuutta. Jos aiempaa, eri maantieteellisiin suuntiin katsomista on seurannut nyt uusi tilanne, jossa käytännössä kaikki Pohjoismaat mieltävät vahvan keskinäisriippuvuuden ja siten myös aiempaa vahvemman yhteisen intressin puolustuksessa. Tämä on muuttanut myös suomalaisten sotilaallista ajattelua korostaessaan arktisen alueen merkitystä myös Suomen puolustukselle – seikka, jota myös selonteko nostaa esiin.

Tähän kokonaisuuteen liittyy myös kahdenvälisen puolustusyhteistyön aspekti. On syytä noteerata laajemman pohjoismaisuuden merkitys Suomen juuri solmimassa DCA-sopimuksessa. Vaikka itse sopimus on kahdenvälinen, on sitä tarkasteltava osana laajempaa Naton kehystä. Lisäksi on selvää, että Yhdysvallat tarkastelee myös Pohjois-Eurooppaa laajemmin alueellisesti osana laajempaa sotilasstrategiaansa. Tässä suhteessa koko Pohjois-Euroopan ja etenkin Pohjoismaiden rooli on merkittävä. On tärkeää, että käytännössä kaikilla Pohjoismailla on omat tai vastaavat sopimuksensa Yhdysvaltain kanssa. Yhdessä ne muodostavat merkittävän lisän Naton yhteiselle puolustussuunnittelulle ja varautumiselle. Paljon puhuttu Pohjolan linnake on syntymässä.

Toki Suomen kannalta on vähintään hienoisesti paradoksaalista, että samaan aikaan kun se nopeasti syventää sotilaallista liittoutumistaan ja kumppanuuttaan Yhdysvaltain kanssa, liittyy USA:n tulevan kehityksen suhteen merkittävää epävarmuutta. Etenkin presidentti Trumpin mahdollinen valtaan paluu marraskuun vaaleissa on tällainen tekijä. Myös pidemmällä aikavälillä vaikuttaa selvältä, ettei Yhdysvaltain poliittisen sitoumuksen asteesta Euroopan puolustamiseen ole täyttä varmuutta. Yhdysvaltain aktuaalinen kyvykkyys vastata mahdollisen laajamittaisen konfliktin haasteeseen on myös avoin kysymys. Joka tapauksessa edessä on aika, jolloin EU:n ja eurooppalaisten on kyettävä kantamaan aiempaa suurempi taakka omasta turvallisuudestaan ja puolustuksestaan. Tämä ei ole kohtuuton toive tai vaade kenellekään, eikä etenkään meille suomalaisille vieras maailmankatsomus. Tämä ajatus on myös selvästi kirjoitettu auki selonteossa.

Yhdysvaltain muutos tarkoittaa Suomelle ja koko Euroopalle kahdenlaista haastetta. Yhtäältä on varauduttava omasta turvallisuudesta ja jopa puolustuksesta huolehtimiseen aiempaa enemmän omin eurooppalaisin voimin. Samalla tämä on syytä tehdä tavoilla, jotka eivät tarpeettomasti vaaranna transatlanttisen suhteen tulevaisuutta. Toisaalta samaan aikaan on pyrittävä luomaan rakenteita, joilla vahvistetaan tai ainakin pysytetään USA:n sitoutumista Euroopan turvallisuuteen myös jatkossa. Tähän lienee hyvät mahdollisuudet, sillä Euroopan ja euroatlanttisen alueen turvallisuus ei ole Yhdysvalloille yhdentekevä asia jatkossakaan.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että nyt käsillä oleva selonteko on tasapainoinen ja monipuolinen kokonaisuus, joka edustaa sopivassa suhteessa sekä muutosta että jatkuvuutta. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen turvallisuusympäristö on nopeassa muutoksessa ja tämä myös asianmukaisesti ja realistisesti tuodaan esille. Samalla tuodaan esille myös se, että Suomen turvallisuusasema on Ukrainan sodasta huolimatta jatkanut vahvistumistaan. Tämä ei ole vähäteltävä saavutus. Loppujen lopuksi selontekoa ja samalla Suomen ulko- ja

turvallisuuspolitiikkaa luonnehtii jatkuvuus, jossa pohjoismainen painotus, ihmiskunnan yhteiset haasteet ja keskeisten arvojen, toimintatapojen ja instituutioiden painotus ovat säilyttäneet keskeisen sijansa. Suomi ei myöskään kaihda vastuutaan vaan hakeutuu keskeisiin rooleihin kansainvälisesti, kuten vuoden 2005 ETYJ-puheenjohtajuus ja pyrkimys saavuttaa YK:n turvallisuusneuvoston vaihtuva jäsenyys vuosille 2029–30 osoittavat. Suurimmat muutokset Suomen linjassa ovat tapahtuneet puolustuspolitiikassa, joka on oman, erillisen selontekonsa aihe.

Sanalla sanoen Suomesta ja läntisestä yhteisöstä on tullut nykyisiä asetelmia ja rakenteita säilyttämään pyrkivä *status quo* -toimija. Miten tässä on mahdollista onnistua ajassa, jota leimaa poikkeuksellisen nopea muutos, vallansiirtymät ja teknologinen kehitys on kuitenkin edelleen avoin kysymys, joka viime kädessä ratkeaa maailmanpolitiikan hektisessä arjessa. Sen viimekätistä suuntaa ei voi valtioneuvoston dokumentein ratkaista, mutta oikeat reimarit Suomen omalle toiminnalle on mahdollista näin asettaa. Katson, että varsin pitkälle nyt käsillä oleva selonteko on tässä tehtävässä myös onnistunut.